

Колонка каталогізатора

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВОГО ТЕЗАУРУСА В ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Олександр Кириленко,
доцент, канд. іст. наук,
завідувач відділу
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого

Оксана Збанацька
доцентка,
д-рка з соціал. комунікацій,
головна бібліотекарка
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого

З 2019 р. на сайті Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого представлено Інформаційно-пошуковий тезаурус (ІПТ) (<https://ipt.nlu.org.ua>). Відділ лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем бібліотеки розробляє словникові статті до ІПТ та надає консультативну допомогу щодо його використання при створенні пошукових образів документів (ПОД). У попередніх статтях було відображено методику предметизування документів із представленням даних у форматі UNIMARC. Дана стаття продовжує цикл матеріалів, опублікованих у журналі «Бібліотечна планета»,¹ і присвячена використанню Інформаційно-пошукового тезауруса в діяльності бібліотек України.

Важливим напрямом діяльності бібліотек є забезпечення доступу до документного фонду, зокрема шляхом створення пошукового образу документа за допомогою Інформаційно-пошукового тезауруса (далі – ІПТ). Вже понад 20 років публічні бібліотеки України

¹Кириленко О. Г., Збанацька О. М. Інформаційно-пошуковий тезаурус он-лайн // Бібл. планета. 2019. № 1. С. 30–32; Збанацька О. М., Кириленко О. Г. Предметизування документів з використанням Інформаційно-пошукового тезауруса у форматі UNIMARC (поле 606 «Найменування теми як предмет») // Бібл. планета. 2020. № 1. С. 34–37; Збанацька О. М., Кириленко О. Г. Предметизування документів з використанням Інформаційно-пошукового тезауруса у форматі UNIMARC (поле 600 «Ім'я особи як предмет») // Бібл. планета. 2021. № 1. С. 30–34; Збанацька О., Кириленко О. Предметизування документів з використанням Інформаційно-пошукового тезауруса у форматі UNIMARC (поле 601 «Найменування організації як предмет») // Бібліотечна планета. 2022. № 1. С. 25–31; Збанацька О., Кириленко О., Сербін О. Предметизування документів з використанням Інформаційно-пошукового тезауруса у форматі UNIMARC (поле 601 «Найменування організації як предмет» (тимчасові організації)) // Бібліотечна планета. 2023. № 2. С. 28–30.

використовують україномовний універсальний за змістом ІПТ, розроблений фахівцями Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (далі – Бібліотека).

Сфера використання ІПТ поширюється не тільки на публічні бібліотеки України, а й на профільні заклади вищої освіти. Так, ІПТ використовується в навчальному процесі при проведенні практичних занять, пов'язаних з аналітико-синтетичним опрацюванням інформації. Здобувачі освіти мають можливість розробляти словникові статті для ІПТ, формуючи і розширюючи світогляд, удосконалюючи свої знання з окремих освітніх компонент. Серед таких закладів варто назвати Національну академію керівних кадрів культури і мистецтв, Київський національний університет культури і мистецтв, Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури». Крім того, починаючи з 2019 р., використання ІПТ у створенні пошукових образів документів включено до системи підвищення кваліфікації працівників бібліотечної сфери [2].

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну, початок російсько-української війни внесли значні корективи в діяльність бібліотек, ведення автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем. Не минули ці наслідки й Національну бібліотеку України імені Ярослава Мудрого. Так, розробник програмного забезпечення Юрій Зборовський пішов захищати незалежність України, і робота по оновленню ІПТ призупинилась. Але статистика його використання, яка здійснюється через мережу Інтернет, продовжує працювати.

ІПТ використовується внутрішніми і зовнішніми користувачами. Серед внутрішніх користувачів – співробітники внутрішніх відділів Бібліотеки, які здійснюють предметизування: каталогізування з 1995 р. (книжкові видання, електронні ресурси); довідково-інформаційне обслуговування з 2001 р. в

програмному забезпеченні Inmagic, продовжене у 2012 р. з переходом на нове програмне забезпечення (статті з періодичних видань); документів іноземними мовами з 2012 р. (книжкові видання, статті з періодичних видань) [3]. Більше значення має його використання зовнішніми користувачами. Серед них фахівці бібліотек України – в мережі Інтернет ним може скористатися будь-хто з будь-якого куточка планети.

Статистику запитів за період з кінця 2018 р. по початок 2025 р. наведено на рис. 1.

UX

Статистика запитів*
станом на 2025-01-20 11:06

рік	акт/дн	лок.	веб	разом
2025	20	696	15614	16310
2024	364	22486	101121	123607
2023	360	27966	54716	82682
2022	303	18060	67667	85727
2021	356	35662	99853	135515
2020	354	55885	117256	173141
2019	349	45630	55943	101573
2018	20	783	0	783

* без урахування ботів;
крім стартової сторінки

Рис. 1. Статистика запитів

За кількістю активних днів лідером є 2024 р. (364 дні), а найменше активних днів було у 2022 р. (303 дні). Більшість запитів надходило у 2020 році: від локальних користувачів – 55 885, від веб-користувачів – 117 256. Найменшу кількість запитів зафіксовано у 2022 р.: від локальних користувачів – 18 060, від веб-користувачів – 67 667.

Статистику походження запитів до ІПТ від локальних та веб-користувачів наведено на рис. 2.

Статистика походження запитів
станом на 2025-01-20 11:14

УЖ

джерело	к-сть	U/A	запитів	ост. запит
локальний доступ (інтранет), крім Wi-Fi з/з і MARK-SQL	187	436	219065	2025-01-20 10:37
веб-користувачі, крім розпізнаних ботів	15137	2284	552320	2025-01-20 11:12
боти, краулери, спайдери	468	74	50919	2025-01-19 00:10

Рис. 2. Статистика походження запитів

Станом на 20.01.2025 р. через локальний доступ (інтранет) надійшло 219 065 запитів, від веб-користувачів – 552 320; через боти¹, краулери², спайдери³ – 50 919.

Система дозволяє виокремити найактивніших веб-користувачів (рис. 3).

Веб-користувачі (найактивніші 50 одр.)
станом на 2025-01-20 11:15

звернення	к-сть/дні	успішно	востанок	U/A	?
145066	1285	2019-07-16 13:13	2024-05-20 14:44	274	Високий рівень
64980	1176	2019-04-19 09:24	2025-01-20 10:51	104	Міжнародні організації
60700	742	2019-05-20 12:27	2022-01-12 12:22	175	Технічні документи
40007	685	2019-05-28 11:45	2022-02-11 17:47	237	Високий рівень
21038	402	2022-01-12 16:01	2023-07-11 17:18	69	
14211	456	2023-07-12 09:46	2025-01-20 11:04	44	
12750	376	2020-09-03 15:40	2023-12-14 10:42	139	
11284	420	2022-11-07 12:09	2025-01-20 11:12	30	
11184	189	2024-09-20 15:17	2025-01-20 11:11	17	
10103	744	2019-05-29 15:56	2025-01-19 12:06	135	Міжнародні організації
10085	387	2023-03-20 13:46	2025-01-19 16:33	48	
8759	62	2020-03-19 11:10	2020-06-02 19:28	1	
6741	2	2022-05-12 04:39	2022-05-21 08:18	241	
5814	505	2019-04-03 11:08	2024-12-11 13:45	90	Високий рівень
5624	441	2019-01-22 14:45	2025-01-17 09:24	68	Міжнародні організації
4951	175	2022-04-02 16:39	2023-03-02 13:28	40	
3585	93	2020-03-19 12:35	2022-09-03 06:47	8	
3184	340	2019-04-05 10:07	2025-01-17 10:59	65	Міжнародні організації
2490	23	2020-03-20 10:05	2020-07-05 23:20	5	
2325	26	2020-03-23 13:09	2020-06-18 16:00	4	
1955	21	2020-03-19 18:57	2020-06-23 13:24	4	
1935	206	2019-04-02 15:07	2022-02-16 13:14	74	

Рис. 3. Найактивніші веб-користувачі

Серед найактивніших веб-користувачів перше місце посідає Житомирщина, яка при створенні і веденні Житомирського зведеного електронного каталогу має 145 066 звернень. Перше звернення зафіксовано 16.07.2019 р. На другому місці Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека – 64 980 звернень. Перше звернення до ІПТ – 19.04.2019 р. На третьому місці Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека – 60 700 звернень. Перше звернення – 20.05.2019 р., проте з 12.01.2022 р. користування ІПТ призупинилось. Серед наступних розпізнаних користу-

вачів маємо Закарпатську область, зокрема Ужгород, Черкаську область, міста Кропивницький, Миколаїв, Тернопіль.

Система також надає можливість побачити найчастіші запити на терміни, що відшукуються користувачами ІПТ. Фрагмент перших з них наведено на рис. 4

Найчастіші запити (перші 100)*			
станом на 2025-01-20 11:04			
к-сть	останок	запит	результат
535	2025-01-07 12:03	запити	з бібліотеки
402	2025-01-02 10:10	бібліотеки	з бібліотеки
388	2025-01-19 13:39	тезаурус	з тезауруса
340	2024-12-26 16:30	управління	з управління
336	2024-12-16 10:24	війни	з війни
314	2025-01-07 11:11	технології	з технології
309	2023-05-02 15:38	бібліотеки	з бібліотеки
279	2024-12-30 14:04	сторінки	з сторінок
269	2025-01-19 15:46	безпеки	з безпеки
245	2024-12-20 11:57	війни	з війни
222	2025-01-20 10:51	війни	з війни 1917-1922 рр.; громадянсько
220	2024-11-22 14:17	війни	з війни
216	2024-12-17 16:07	війни	з міжнародного
215	2025-01-13 16:46	культури	з культури
210	2024-12-10 13:17	війни	з війни
201	2025-01-18 12:01	війни	з війни
197	2024-12-02 10:30	війни	з війни
187	2025-01-20 10:47	війни	з війни
185	2025-01-16 14:22	бібліотеки	з бібліотеки
184	2024-12-20 13:24	війни	з війни
179	2025-01-19 14:12	війни	з війни
177	2025-01-08 01:23	війни	з війни
176	2024-12-16 15:11	бібліотеки	з бібліотеки
174	2025-01-14 12:07	війни	з війни

Рис. 4. Найчастіші запити

Так, п'ятірка лідерів – це терміни «вагітність», «бібліотеки», «тезаурус», «управління», «діячі». Також серед найчастіших запитів присутні терміни «безпека», «війна», «війни», які востаннє задавались у 2025 р.

Система фіксує переглянуті терміни, показує кількість їх переглядів та дату останнього звернення (рис. 5).

Перегляд термінів (перші 100)*		
станом на 2025-01-20 11:13		
к-сть	ост.	звернення
433	2025-01-20 11:12	з
432	2025-01-20 09:56	з
341	2025-01-14 02:24	з
265	2024-12-18 16:58	з
253	2025-01-18 19:26	з
244	2024-12-06 07:47	з
234	2025-01-19 14:12	з
220	2025-01-16 09:36	з
216	2025-01-14 04:17	з
208	2025-01-18 04:17	з
201	2025-01-20 10:34	з
198	2025-01-20 04:33	з
197	2025-01-13 11:26	з
196	2025-01-20 06:06	з
194	2025-01-14 16:38	з
183	2025-01-11 21:25	з
181	2025-01-20 09:46	з
173	2025-01-15 17:26	з
172	2025-01-13 13:04	з
171	2025-01-15 20:51	з

термін
з права людини
з Українські Карпати
з Світловий океан
з бібліотеки
з управління
з Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
з війни
з письменники українські
з діячі
з мистецтво
з художня література
з інфекційні хвороби
з об'єднані територіальні громади
з музеї
з підприємства
з діяльність
з історія
з музейні форми
з сільське господарство
з література

Рис. 5. Перегляди термінів

Так, за кількістю переглядів (433) на першому місці термін «права людини», на другому – «Українські Карпати»

¹Бот – спеціальна програма, що виконує автоматично і/або за заданим розкладом які-небудь дії через ті ж інтерфейси, що й звичайний користувач.

²Краулер – пошуковий робот, що використовується пошуковою системою для виявлення нових сторінок в інтернеті.

³Спайдер – програма для збору контенту в інтернеті.

(432), на третьому, – «Світовий океан». Останні перегляди цих термінів були у 2025 р. Також користувачі цікавилися термінами «бібліотеки», «війни», «письменники українські», «інфекційні хвороби», «об'єднані територіальні громади» та ін.

Аналіз використання та багатофункціональність ІПТ дає можливість окреслити його перспективи:

- використання термінології ІПТ при створенні авторитетних файлів на предметні заголовки, персоналії, географічні назви, найменування організацій;

- поповнення ІПТ за рахунок внутрішніх словників АБІС, створених при описуванні документів як додаткових точок доступу;

- вбудування ІПТ в АБІС як складової системи лінгвістичного забезпечення певної ІПС;

- застосування штучного інтелекту при побудові словникових статей для ІПТ [1].

Сьогодні ІПТ набуває нових функцій. Зокрема, він може бути використаний при реалізації корпоративних проєктів. Отже, ІПТ є потужним лінгвістичним забезпеченням, призначеним для створення пошукових образів документів фахівцями та формування пошукових образів запитів користувачами. Досвід створення в Бібліотеці та використання ІПТ в роботі публічних бібліотек свідчить про його ефективність у забезпеченні уніфікації процесу предметизування. А електронна версія цього інформаційного сервісу сприяє широкому використанню в організації інформа-

ційно-пошукових систем публічних бібліотек України.

Список використаних джерел

1. Збанацька О. М. Інформаційно-пошуковий тезаурус Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого: історія, традиції, інновації // Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2024 р.) : у 2 т. / НАН України, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського, Інформ.-бібл. рада НАН України, Асоц. б-к України. – Київ, 2024. – Т. 1. – С. 95–99. – Режим доступу: https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er%2D0004933.pdf.

2. Збанацька О. М., Кириленко О. Г. До історії створення Інформаційно-пошукового тезауруса Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого // Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі : [тези доповідей VII Міжнар. наук. конф., 23–25 травня 2024 р.] / Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2024. – С. 270–273. – Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49696/1/O_Politova_MKonf_2024_FUFKM.pdf.

3. Збанацька О., Кириленко О. Інформаційно-пошуковий тезаурус – 20 років на службі лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем публічних бібліотек // Інформація, комунікація, суспільство 2024 : [матеріали 13-ї Міжнар. наук. конф. ІКС-2024, 23–25 травня 2024 р.]. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2024. – С. 94–95. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1yhCeDa1m8SzWslwLwcvQA-okKh7D-C49r/view?usp=sharing>.